

Suusamırlı Bir Akın: Mamilbek İsrailov

Abdülselam ARVAS¹

*Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü-
ÇANKIRI*

Özet

Mevcut araştırmada Kırgız akınlık geleneğinde önemli bir yere sahip olan günümüz akınlarından Mamilbek İsrailov üzerine çalışılmıştır. Araştırmada ilkin Kırgız akınlık geleneğinin kökeni hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Daha sonra hayatı ve sanatı başlıklarında Mamilbek İsrailov'un değişik yönleri değerlendirilmiş ve etkilendiği kişilerden söz edilmiştir. Ayrıca akının iki şiir metni de yazıya eklenmiştir.

Anahtar kelimeler: Mamilbek, Suusamır, Akınlık, Akın, Gelenek.

The Akın from Suusamır: Mamilbek İsrailov

Abstract

In this research, Mamilbek İsrailov which has an important place in the tradition of the Kyrgyz akins worked on. In this study, first we have some information about the tradition of the Kyrgyz akins. Later, various aspects of Mamilbek İsrailov evaluated in the under headings of life and art and have talked about people who influenced him. In addition, the texts of two poems were given.

Key words: Mamilbek, Suusamır, Minstrelsy, Bard, Tradition.

¹ E-posta: karapapag@hotmail.com

Giriş

Menşei çok eskilere dayanan ve ilk temsilcilerinin İrimandan Irçı Uulu, Ket Buka, Toktogul Irçı, Tolubay Sınçı, Asan Kaygı, Sançı Sınçı (Kayıпов, 2009: 107), Ceerençe Çeçen (Alimov, 2003: 3), Caysan Ümöt Uulu (Кошояева, 2009: 10) gibi efsanevi kişiler olduğu söylenen “Kırgız akınlık geleneği” tüm Türk halklarında bulunan ve aynı temele dayanan kültürel bir olgdur. Her ne kadar bu gelenek Kırgız Türklerinde “akınlık”, Azerbaycan ve Anadolu Türklerinde “âşıklık”, Kazak Türklerinde “jiravlık” geleneği gibi farklı isimlerle anılsa da bu geleneklerin aynı kökene bağlılığı ifade edilebilir². Nitekim akınlığın, bakşı (bahşi), emçi-domcu (tabip, üfürükçü), körümçü (falcı), sıncı (birçok konuda tahmin yürüten düşünür), tökmö akın (âşık) comokçu (destancı) gibi pek çok sanatkârı içerisinde barındırdığı ve eski zamanlardan beri devam eden köklü ve zengin bir gelenek olduğu vurgulanmıştır (Kayıпов, 2009: 107). Demek ki, akınlık geleneğinin ilk dönemlerinde de tipki ozanlık geleneğinde olduğu gibi hekimlik, bilgelik, destancılık vb. bir dizi görevler birlikte yürütülmüştür. Filhakika Asan Kaygı, Toktogul Irçı, Ket Buka, Tolubay Sınçı, Sançı Sınçı vs. efsanevi kişilere ilişkin yazılan makalelerde bu sanatkârlar, çeşitli görevleri yanında akın ve irçı (Akmataliyev ve Sarıpbekov, 2003: 18, 135; Akmataliyev, 2003: 173; Mukasov, 2003: 10; Sarıpbekov, 2003: 105) olarak da tanıtılmıştır.

Akınlık geleneğinin ilk temsilcilerinin aynı zamanda manasçılık meslegini de icra ettikleri söylenmektedir. Bugün de bazı akınların manasçılık meslegini akınlıkla birlikte yürütütmeleri bu görüşün doğruluğunu desteklemektedir. Günümüzde akınlık geleneği Kırgızistan'da canlı olarak devam etmekte ve devlet tarafından desteklenmektedir. Hatta 1992 yılında akınların çoğalması ve sistematik olarak yetişmesi için “Aytış Koomduk Fondu/Atışma Topluluğu Derneği” devlet tarafından açılmış, derneğin başına da usta ve yaşlı bir akın getirilmiştir. Bu görev belli zamanlarda başka akınlara devredilmektedir. Bugün söz konusu görevi genç akınlardan Azamat Bolgonbayev yürütmektedir. Azamat Bolgonbayev'in verdiği bilgilere göre Kırgızistan'da otuza yakın akın vardır. Ancak bunlar derneğe faal olarak devam edenlerdir. Bunun dışında derneğe gelmeyen ve tanınmayan akınların da bulunduğu söylenmektedir. Nitekim 3 Nisan 2011 tarihinde akınlar, on günde bir düzenledikleri programı icra ettiğlerinde

² Tüm bu isimler, ortak bir terim etrafında birleştirilmek üzere “Türk Dünyası Âşıklık Geleneği” adı altında toplanabilir. Nitekim bu hususta Erman Artun'un “Türk Dünyası Âşıklık Geleneğinin Geleceğe Taşınması” isimli bir makalesi bulunmakta ve burada bu geleneklerin aynı kökene bağlılığını ifade etmektedir.

Talas bölgesinden gelerek, ilk defa akınların arasına karışan ve burada atışmaya katılan bir akinla karşılaşmıştır³.

Mamilbek İsrailov'un Hayatı

Asel Koşoyeva, bazı akınlarla yaptığı röportaj neticesinde ele aldığı bir yazında ata-babaların geleneğini sürdürmenin “tökmö” akınlardan birinin Mamilbek İsrailov olduğunu belirterek onun 26 Mart 1966 yılında Çuy'ün Cayıl yöresine bağlı Suusamır köyünde doğduğunu yazmaktadır (Koşoyeva, 2009: 20). Akın, 1988 yılında yaptığı ilk evlilikten beş çocuk sahibi olur. Bunların üçü erkek ikisi kızdır. En büyük çocuğu yirmi üç yaşında olan Mamilbek'in diğer çocuklarından bazıları okumakta bazıları çalışmaktadır. Küçük oğlu on birinci, küçük kız ise altıncı sınıftadır. On altı yıllık beraberlikten sonra boşanan ve ikinci bir evlilik yapan akının ikinci eşinden Halil adında bir oğlu var. Akın, “Araşan Folklor Ansamblı”nda solistik yapan eşile birlikte aynı kurumda çalışmaktadır.

Mamilbek, “çığarmaçılık”⁵ sanatına erken başlamasa da “Aýtış Derneği”nin kurulduğu günden beri tökmö akınlarının arasına karışarak yeteneğini ortaya koyan bir akındır. Bir zamanlar Tokmok'ta “Medeniyet Merkezi”nde rejisör olarak çalışmıştır. Kırgızistan genelinde yapılan tökmö akınlarının bazı yarışmalarında ödüller almıştır. Sözlü çığarmaçılık sanatına ilgi duyduğu günden beri atışma yaptığı akınlar arasında Amantay Kutmanaliyev, Şekerbek Adılov, Aalı Tutkuçev, Azamat Bolgonbayev gibi isimler bulunmaktadır. 2007 yılında Barskoon'da düzenlenen “Kırgız Atlarının Sınanması Üzerine” uluslararası atışmada beşinci olmuştur (Koşoyeva, 2009: 20).

Mamilbek İsrailov, belli dönemlerde hayat şartlarından dolayı akınlık geleneğinden uzak dursa da yüreğinin derinliklerinde yer edinen bu mesleğe geri dönmüş ve bir daha onu bırakmamıştır. “Aýtış Derneği”ne geldiğinden

³ Bu makalede, sadece günümüz akınlarından Mamilbek İsrailov ele alınacaktır. Akinla 4 Nisan 2011 yılında Bişkek'te Cal semtinde röportaj yapılmıştır. Ayrıca, bugün yaşayan Kırgız akınları üzerine de genel bilgiler içeren bir makale ele alma düşüncemiz bulunmaktadır.

⁴ Tökmö, günlerce duraklamadan doğaçlama olarak şiir söyleyen türkücü. Tökmö akin, tökmö irçi (bk. Kırgız Tilinin Sözdüğü, s. 1205). Sözlük anlamında da degenildiği üzere kelime, teknik bir terim olarak, doğaçlama şiir meydana getirmektir. Kırgızlarda akınlar, tökmö (âşık) ve cazuuçu (çağdaş) şair olarak ikiye ayrılmaktadır. Araştırmamızdaki tökmö akin ve akin terimleri, aşık olarak anlaşılmalıdır.

⁵ Çığarmaçılık, insanın medenî, ruhî ve maddî zenginliklerini ortaya çıkarmaya yarayan işi (bk. Kırgız Tilinin Sözdüğü, s. 1346). Sözlükte bu şekilde açıklanan kelimenin teknik anlamı, hem sözlü hem yazılı ürünlerin oluşturulmasını ifade eder. Dolayısıyla kelime, yazarların eserleri yanı sıra akınların ortaya koyduğu ürünler için de kullanılan ve sanat olarak görülen teknik bir terimdir.

beri Kırgızların meşhur akınlarından Aşırалı Aytaliyev, Tuuganbay Abdiyev gibi kişilerden ders almış ve on içinde bir yapılan atışmalara katılmıştır. Camakçılık⁶ ve yazıcı akınlık sanatını birlikte yürüten akın Yazıcılar Birliği'nin de üyesidir ve ondan fazla besteli ırları⁷ var. Bunlardan birkaçı "Suusamır", "Atama", "Anneme", "Kökcayık" isimli ırlardır (Koşoyeva, 2009: 20).

Mamilbek İsrailov'un Sanatı

Çığarmaçılık sanatını Allah'ın, kudretiyle insanın yüreğine yerleştirdiği ve ataların söylediği bir hüner olarak değerlendiren akın, aynı zamanda bu sanatı âleme sığmayan bir sezgi olarak da görmektedir. Yaratanın, her insanı ruh dünyasında yer alan bir yetenekle yarattığını ifade eden Mamilbek, bu yeteneği insanın geliştirmediği takdirde yok olup gidebileceğini belirtmektedir (Koşoyeva, 2009: 20).

Etkilendiği kişiler arasında hem "cazuuçu" hem "tökmö" akınlar vardır. Geçen yıl ölen Calil Sadıkov adlı cazuuçu akının (çağdaş şair) ırlarına çok değer veren Mamilbek onun ırlarının tesirli olduğunu belirtmektedir. En çok etkilendiği isim bu akındır. Bunun sebebi ise onun ırlarına beste (ezgi) yapmasıdır. Bu ırlardan birkaçı "Caman menen caklıga/İyi ile kötüye", "Issık-köl" ve Toktogul ile kartalı mukayese ettiği "Bürküt/Kartal" adlı ırlardır. Calil Sadıkov'un tökmö akın olmadığını ve seçme şiir kitabı olduğunu, evine gittiğini ve batasını⁸ alıp irini besteleyerek söylemek istedğini ama bunu gerçekleştiremeden geçen yıl öldüğünü belirten Mamilbek, bu durumu onun karısıyla paylaştığını sözlerine eklemektedir. Etkilendiği diğer yazıcı akınlar arasında Şayloobek Duyşeev ile Turan Kocomberdiyev bulunmaktadır. Turan Kocomberdiyev'in ırlarını daha okul sıralarında öğrenciyken okuyup ezberlemiştir. Etkilendiği tökmö akınlar arasında Aşırалı Aytaliyev ile Tuuganbay Abdiyev var. Bu iki akının kendisine aynı derecede tesir ettiğini belirten Mamilbek, Aşırالı'nın iyi bir akın olmanın yanında kendine has bir stili ve doğaçlamasının kuvvetli olduğunu ifade etmektedir. Tuuganbay Abdiyev'in de usta bir akın olduğunu sözlerine ekleyen Mamilbek, onun akla gelmeyecek şeyleri bulup söylediğini dile getirmektedir. İki tökmö akına da aynı derecede değer verdiği ifade etmektedir.

⁶ Camakçılık, kafife kullanmayı bilme, birinin arkasından diğerinin devam ettirmesi (bk. Kırgız Tilinin Sözdüğü, s. 404).

⁷ Ir terimi genel olarak şarkى, türkü anlamına gelmektedir ancak Kırgız akınlarının deyişleri için de bu terim kullanılmaktadır.

⁸ Bu kelime, fatihanın farklı bir telaffuzudur ve Kırgızlar arasında iyi dileklerde bulunmak için "batamı bereyin, batanızı alayın, batasını aldım" gibi ifadeler kullanılmaktadır.

Sanatını etkileyen başka insanlar da var. Mesela babasının söze değer veren “camakçı”⁹ biri olduğunu ve “camak”ın¹⁰ dışında bazı destanlar da anlattığını; annesinin ise çok güzel masal anlattığını belirtmektedir. Yine küçüklüğünde yetenekli bir anne babadan eğitim aldığı ve babasından daha üç dört yaşındayken komuz (kopuz) çalmayı öğrendiğini dile getirmektedir (Koşoyeva, 2009: 20). Mamilbek, özellikle annesinden etkilendiğini şu cümleyle ifade etmektedir: “Annem komuz çalmazdı ama ezgili ırlar söyleyen çok asıl biriydi. Sonra, benim çigarmaçılık tarafımı da çok fazla etki eden de annemdir.” Annesinin çok akıllı olduğunu ve güzel ır söylediğini ifade eden akın, mektepte okuduğu zamanlarda köydeki düğün derneklerde ya da eve konuk geldiğinde annesinin kendisine komuz verip ır söylediğini sözlerine eklemektedir. Bunun da sanatında etkili olduğunu ve annesine daha çok yakınlık hissettiğini belirtmektedir. Evlendikten çok sonraları ölen annesi için “Apama” isimli ırı yazmış ve ona hediye etmiştir.

İlköğretimde beden eğitimi dersi veren ve köyde “camakçı” olarak tanınan Taşkenbay Abdiyev adlı öğretmeni ondaki yeteneğin ortaya çıkmasında büyük bir etkiye sahip olmuştur. Çünkü bu hocasının yanında sürekli bulunarak ondan aldığı eğitim neticesinde camak söyleyerek akınlığa başlamıştır. Yani akınlığın ilk adımı olan camakçılığa bu hocası sayesinde başlamıştır. Akinlik mesleğindeki gelişiminde destan anlatması da bir aşama olmuştur. Daha mektepteyken “Kurmanbek” ve Orozbek Kutmanaliyev varyantı olan “Akmöör” destanlarını söyleyerek ilk yöresel yarışa girmiştir, daha sonra bölgesel ve ulusal jürili yarışmalar olan “genç yetenekler” gibi yarışmalarda belli dereceler almıştır (Koşoyeva, 2009: 20).

“Kurmanbek” ile “Ak Möör” destanlarını çocukken Orozbek Kutmanaliyev’den öğrenen akın, bu destanların hepsini değil bir kısmını biliyor. “Eğer şöyle biraz uğraşırsam belki Kurmanbek’in hepsini söyleyebilirim.” diyen akın, halk ırlarını da komuz ile söylemektedir. Yine ır yazıp, beste yapan akının, “Komuzum” adlı bir ırı da var. 15 yıl önce yazılan ır, bu günlerde TV’lerde söylenmeye başlamıştır.

Akın, sanatla gelecek kuşaklara mesaj vermenin de önemli olduğunu düşünmektedir. Mesela sözü ve bestesi kendisine ait olan “Komuz” adlı ırın

⁹ Camakçı, irticalci; hanende şair (bk. Kırgız Sözlüğü, s. 171).

¹⁰ Camak, irtical (bk. Kırgız Sözlüğü, s. 171). Sanatsal değeri düşük, yazarın stilinin görünmediği, çoğunlukla birilerinin hazır dizelerinin, düşüncelerinin alındığı, olgunlaşmayan ır (bk. Kırgız Tilinin Sözdüğü, s. 404). Asıl anlamı bir şeyi yamamak olan “camak” kelimesi, esas itibarıyle Türkçedeki “yama-” fiillini ifade eder. Kelime zamanla genişleyerek birinin söylediği dizelere yenilerini eklemek anımlarına gelen bir terime dönüşmüştür. “Camakçı” ve “camakçılık” terimleri de “camak” kelimesinden türemiştir.

asıl yazılma maksadı son asırda Kırgız halkın köklü medeniyetine ait enstrümanlarına değer vermeyen gençlere bu ulusal enstrümanı tanıtmaktır. Bu türkü, Bakıt Mamayev'in yardımıyla hazırlanarak klibi çekilmiştir. "Komuz" adlı türkü dört kıtadan oluşmaktadır. Bundan başka "Araşan Folklor Ansamblı" Derneğiin içinde kurulan "Parizat" adlı grup, sözü kendisinin, bestesi Alımov'un olan "Köy Şafağı" adlı türküsünü söylemiştir. Simdilerde "Yalnızlık" adlı ezgili bir türkü hazırlamaktadır. "Er Manas Gibi Adam Gerek Heybetli" adlı türküsü ise ulusal kanaldaki "Şiir Akşamları" programında yayınlanmıştır. Yazılmış daha pek çok türküler olup şu anda onların ezgilerini oluşturmaktadır (Koşoyeva, 2009: 20).

Annesinin vefatından sonra ağıt olarak yazdığı "Apama" adlı şiirini her yerde söylemediğini ama akın dostlarına bir toplantıda söyleyince Elmırbek gibi akın arkadaşlarının ağladığını belirten Mamilbek İsrailov, büyük akınlara sıradan ırların tesir etmediğini ama kendi ırının onlara tesir ettiğini dile getirmektedir. Başka akınlardan farkının beste yapmak olduğunu söyleyen Mamilbek, annesine ithaf ettiği bu şiri doğaçlamaya değil yazarak oluşturduğunu, sonra da ezgi koştugunu belirtmektedir. 6-7 yıl önce yazdığı bu şirini daha halkın karşısına çıkıp söylemiş değil. Sadece çevresindekilere söylemiş. Sonbaharda vereceği bir konserde bunu söylemeyi ve televizyona vermeyi düşünmektedir.

Mamilbek İsrailov'un İki Şiiri

Anne sevgisini ve değerini anlatan "Apama/Anneme" şiri ile doğduğu ve kendisi için paha biçilmez bir yer olan Suusamır için yazdığı "Susamırım" şirini Kırgızca ve Türkçe olarak aşağıya alıyoruz.

Apama (Anneme)

Bala üçün baaluu tuura belegen.
Caratpasan bul düynögö uulundu.
Uşul cerge irım irdap iy kelemin.
Oo adam cür kim süybösün eneni.
Bala üçün baaluu turan ay belegen.
Caratpasan bul düynögö uulundu.
Uşul cerge irım irdap ay kelemin.

Oo kalın curt kim süybösün eneni
Bala üçün baaluu turan ay belegen
Caratpasan bul düynögö uulundu
Uşul cerge irım irdap kelebi

Çocuk için değerli hediyen
Getirmesen bu dünyaya oğlunu
Buraya ırımı söyleyip gelir miydim
İnsan olan nasıl sevmez anneyi
Çocuk için değerli olan ay hediyen
Getirmesen bu dünyaya oğlunu
Buraya ırımı söyleyip gelir miydim

Ey güzel yurt kim sevmez annesini
Çocuk için değerli olan ay hediyen
Getirmesen bu dünyaya oğlunu
Buraya ırımı söyleyip gelir miydim

Iyiktiğin uluktugun bilemin
Köp caşasa eken degen tilegim
Meerimine toluk kana elekte
Toktop kaldı apa senin ay cürögün

Sizdi elder maktoo menen aytışat
Ukkanımda cürögündü balkıtat
Senin enen cakşı ele dep kempirler
Betimden öop boorlorunan ay tartışat

Köz aldımda tura tapam elesin
Kulagiما aytkanı akıl kelesin
Körüp alıp közümön caş kilgirat
Altımiştan aşkandardın enesi

Enelüülör men silerden suranam
Enenerdi körüp men da kubanam
Eç ubakta orutpagın cürögün
En bir iyık en bir uluk ay bul adam

Kutsallığını büyülüğünü bilirim
Çok yaşasaydın diye dileğim
Şefkatine tam olarak kanamadın
Durup kaldı anne senin ay yüreğin

Sizden millet övgüyle bahsederr
Duyunca yüreğimi heyecanlandırır
Senin annen iyiydi der yaşlı kadınlar
Yüzümü öpüp bağırlarına ay basar

Göz önumde doğru bulunuyorsun
Kulagiما söylemeye akıl veriyorsun
Görerek gözümden yaşı akıtıyor
Altımiştan aşanların annesi

Annesi olanlar ben sizlerden isterim
Annenizi görüp ben de sevinirim
Hiçbir zaman ağrıtmayın yüreğini
En kutsal en büyük ay bu insan

Suusamırı́m (Susamırı́m)

Ceribiz kasiettüü cerden eken
Elibiz toluk Sayak elden eken
Oluya Türkmen ata kıyın çigip
Eline baş köz bolup kelgen eken

Tooluktur cakşı bilet tonun sırin
Malga cay caydır kıştin oy kayının
Ay bağın Ala-Toonu kamtip kelet
Atından aylanayı ay Suusamırı́m

Yerimiz kutsal yerden imiş
Halkımız dolu Sayak halktan imiş
Evliya Türkmen ata güçlü çıkış
Halkına sahip çıkarak gelmiş imiş

Dağlılar iyi bilir dağın sırrını
Mala yer verir kişiñ oy kayını
Ay bağını Ala Dağı çevreler
Adına kurban olayım ay Susamır'ım

Sonuç

Bu araştırmada günümüz Kırgız akınlık geleneğinin yaşayan bir temsilcisi ele alınmıştır. Mamilbek İsrailov'un hayatı kısaca verildikten sonra sanatını etkileyen unsurlar üzerinde durulmuştur. Onun, akınlık

mesleğinde yetişmesi belirli aşamalardan geçmiş ve bazen hayat koşulları gereği mesleken uzaklaşmıştır. Ancak yine de akınlık sanatına dönmüş ve ortaya çok güzel eserler çıkarmıştır. Örnek olarak verilen iki deyişi ise samimi duygularla oluşturulan güzel eserlerdir.

KAYNAKÇA

Akmataliyev Abdildacan, Raykul Sarıpbekov, “Asan Kaygı”, Asan Kaygı, Toktogul Irçı, Ket Buka (Haz. Akmataliyev vd.), Şam Basması, Bişkek 2003.

Akmataliyev Abdildacan, Raykul Sarıpbekov, “Toktogul Saydali Uulu”, Asan Kaygı, Toktogul Irçı, Ket Buka (Haz. Akmataliyev vd.), Şam Basması, Bişkek 2003.

Akmataliyev Abdildacan, “Buka Irçı”, Asan Kaygı, Toktogul Irçı, Ket Buka (Haz. Akmataliyev vd.), Şam Basması, Bişkek 2003.

Artun Erman, “Türk Dünyası Âşıklık Geleneğinin Geleceğe Taşınması”, XVII. Uluslararası Kibatek Edebiyat Şöleni (Balkanlar Türk Edebiyatı ve Kültürü), Kosova 2009.

Arvas Abdulselam, 04.04.2011 tarihinde Mamilbek İsrailov ile yapılan görüşme kayıtları.

Kayıпов Sulayman, “Кыргыз Фолклору, Âşıklık Geleneği ve Edebiyatı”, Folklor Üzerine Yazılıar, KTMÜ Yay., Bişkek 2009.

Кыргыз Tilinin Sözdüğü (Haz: І. Abdıvaliyev, A. Akmataliyev vd.), Avrasya Press, Bişkek 2010.

Koşoyeva Asel, “Akkan Düynö”, Aalam Kırgızdarı Jurnalı, No: 12, Bişkek 2009.

Mukasov Muratalı, “Tolubay Sınçı”, Tolubay Sınçı, Sançı Sınçı (Haz. Abdildacan Akmataliyev vd.), Şam Basması, Bişkek 2003.

Raykul Sarıpbekov, “Sansız Sınçı Kökcar Uulu”, Tolubay Sınçı, Sançı Sınçı (Haz. Abdildacan Akmataliyev vd.), Şam Basması, Bişkek 2003.

Ulanbek Alimov, Kırgız Akınlık Geleneği ve Akınlar, Ege Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2003.

Yudahin K. K., Kırgız Sözlüğü (Çev: Abdullah Taymas), TDK Yay., Ankara 1998.